

RINGO LAM (1955-2018)

Tűzben edzett rendező

GÉCZI ZOLTÁN

A HONGKONGI MAFFIAFILMEK ATYAMESTERE NEM NÉZETT HÍREKET – A VALÓ VILÁG ERŐSZAKOSSÁGA ELRETTENTETTE.

Karrierjét bérrendezőként kezdte, ám első szerzői filmjét követően már műfajteremtő zseniként ünnepezték. Neve elválaszthatatlan a hongkongi filmgyártás aranykorától, de politikai okokból vállalt önkéntes száműzetése során munkásságához méltatlan címeket kényszerült forgatni, mert nem tudott és nem is kívánt idomulni az amerikai produkciós rendszerhez. Visszavonult, hogy másfél évtized múltán ünnepezt klasszikusként térjen vissza, keretbe foglalva karrierjét – Ringo Lam életét s munkásságát látványos sikerek és keserű kudarok, kemény döntések és mehökkentő fordulatok tagolták.

VOLT EGYSZER EGY HONGKONG

Az 1980-as évek közepén meglepően könnyű volt Hongkongban forgatni. A helyi stúdiók által diktált szakmai protokoll nyugati mércével mérve komikusan laza és elképesztően felelőtlen, ugyanakkor a

feltörekvő fiatal tehetségek szempontjából páratlanul kedvező volt: a producer kirakta az asztalra a pénzt, kölcsönösen aláírtak egy másfél oldalas formaszöveget, a rendező pedig gyakorlatilag szabad kezet kapott a forgatókönyv, a színészválogatás vagy éppen a *final cut* dolgában. Így hát korántsem volt kirívó esetben mondható, amikor 1986 őszén Karl Maka producer az irodájába kérte a 31 éves Ringo Lamot, így szólt hozzá: „Csináld azt, amit szeretsz! Olyan filmet készíts, ami neked is tetszik, de vess be mindent, amit tudsz!” A fiatal rendező, aki szerzői filmet nem, csakis bérmunkákat készített korábban, holtra rémült a nagyvonalú gesztustól: „Elsőre azt se tudtam, hogy egyáltalán mit forgassak. Aztán eldöntöttem, hogy ha már annyira szeretem a *Francia kapcsolat* – az 1971-es

„Kemény döntések és mehökkentő fordulatok”
(Ringo Lam: *Lángoló város* – Danny Lee és Chow Yun-fat)

amerikai mozi Willian Friedkin rendezésében – realizmusát, akkor valami ilyesfélét készítek én is, egy hasonlóan szemcsés és nyers filmet.”

Az 1987 februárjában bemutatott *Lángoló város* vad merészséggel forgatta fel a krimik dramaturgiai viszonyait, írta újra az antagonista és a protagonisták karakterek feszültségteremtő összjátékának szabálykönyvét; Lam forgatókönyvében a bűnözők bajtársiassága, egymás iránti felelősségvállalása éles ellentétben áll a rivalizáló rendőrtisztek karrierista töretetésével, amelynek végül a Chow Yun-fat által játszott főszereplő is áldoztatva válik. Lau felügyelő (Yueh Sun), az egyetlen egyenruhás karakter, aki bárminemű erkölcsi iránymutatással szolgálhatna az erőszak káoszában, tehetetlenül vergődik a bürokratikus érdekek keresztútjében – vagyis Lam első szerzői filmje végső soron sokkal inkább szól a rendőrség romlottságáról, mint a hongkongi maffia alantas üzelmeiről.

A *Lángoló város* jelentőségét nehéz volna eltúlozni. A film utolsó negyedórája szolgált nyersanyagként Tarantino számára a *Kutyaszorítóban* (1992) írásához, a lelkiismeretével küszködő, mindkét oldal felé elkötelezett beépített rendőr karakterét pedig nem csupán a hongkongi (*Szigorúan piszkos ügyek*-trilógia, 2002-2003), de a hollywoodi filmek (*Holtpon*t, 1991) is előszeretettel hasznosították újra. Nem utolsósorban kultsztárrá tette Chow Yun-fatot, a világ legmenőbbben cigiző emberét, aki John Woo 1986-ban bemutatott, iskolateremtő remeke (*Szebb holnap*) után ismét egy ikonikus szerepben brillírozhatott.

A pénzügyi és kritikai siker által kivívott alkotói szabadság roppant inspiráló volt Ringo Lam számára, aki – ekkor még úgy tűnhetett: örökre – hátat fordíthatott a kommersz bérmunkáknak. A *Lángoló börtön* (*Prison on Fire*, 1987) csupán témaválasztásánál fogva is bátor és eredeti mozi (az 1970-es években, Japánban készült *Female Prisoner* exploitation-sorozat elkerülte a hongkongi filmesek figyelmét), félreérthetetlen rendezői névjegy, egyértelmű elköteleződés a kőkemény dráma és a nyílt agresszió különösen gyűlékony kombinációja mellett. Lam ismét az erőszak természetrajzát, a szervezett bűnözés destruktív hatását

helyezi fókuszba, amelynek a bűnözők mellett az ártatlanok is elkerülhetetlenül áldozatává válnak. A szárnybontogatás periódusát a *Lángoló iskola* (*School on Fire*, 1988) zárta, amely brutalitás tekintetében a rendező saját bevallása szerint is átesett kissé a közmondásos háttas átellenes oldalára, melynek következtében jócskán meggyűlt a baja a helyi cenzúrával. „A lehető leghatározottabban jelenthetem ki, hogy egyáltalán nem voltam felkészülve erre a filmre; sose gondoltam volna, hogy Ringo Lamban ennyi gyűlölet foryog.” – hüledezett egy gyanútlan kommentelő egy ázsiai filmekkel foglalkozó fórumon. A konfliktus következményeként egy erősen megvágott változat került a mozikba, az eredetit pedig kizárólag VHS formátumban tették hozzáférhetővé – ma is nehezen beszerezhető különlegességgnek számít.

FULL KONTAKT

A recept immáron készen állt, Lam a rákövetkező években fáradhatatlan tempóban forgatott, ám esetében a mennyiség nem feltétlenül ment a minőség rovására. 1991-ben bemutatták a *Lángoló börtön* második részét (a rendező, bár címadás terén rutinszerűen hivatkozott korábbi munkáira, folytatást csak ebben az egy esetben forgatott), majd újabb remekművel gyarapította a Chow Yun-fattal közös mozik sorát (*Full Contact*, 1992). Népszerű akciókomédiában dirigálta Jackie Chant (*Sárkányikrek*, 1992), kipróbálta magát a misztikus kardjátékfilm zsánerében (*Burning Paradise*, 1994), az 1997-ben bemutatott *Teljes készültségben* (*Full Alert*) pedig ismét képes volt felőzni a *Lángoló város* klassziszához.

Ez az időszak volt a hongkongi filmgyártás aranykora, amelyet Ringo Lam mellett John Woo és Tsui Hark neve fémmjelzett; a már említett mozikon túl a *Szebb holnap* (1986), *A bérgyilkos* (1989), a *Golyó a fejbe* (1990), s általában véve: a *heroic bloodshed* térfoglalásának, a délkelet-ázsiai bűnfilm totális megújulásának, a nemzetközi szakmai reputáció megalapozásának dicsőséges időszaka. Lam öntörvényű filmjei azonban határozottan eltávolodnak John Woo hihetetlen műgonddal koreografált és fényképezett akcióbalettjeitől (Tsui Hark harcművészeti eposzai eleve más iskolához tartoztak), a precízen komponált

fetiszmus helyett a véres-mocskos realizmust közvetítik. Jellemrajz terén egyértelműen meghaladják a nagy rivális képregényszerűen elnagyolt figuráit, tárgyilagosan szenvtelen hangvételük pedig sosem tűrte meg a szentimentalizmusba hajló dramaturgiát és a túlciszolt esztétikát. Ezek a mozik meglehetősen kényelmetlen, a nézői elvárásokat figyelmen kívül hagyó, a cselekmény és a karakterek saját logikája szerint fejlődő, bestiális indulatok által fűtött történetek, ily módon híján vannak az irgalomnak és a happy end lehetőségének. A *Lángoló város* vagy a *Full Contact* hősei kemény, mindhalálig elhivatott, egymás iránt végtelenül lojális férfiak, ugyanakkor: az erkölcs útjáról menthetetlenül letévedt erőszaktevők. Ringo Lam nem biztosít számukra purgatóriumot, a bűnösöknek fizetniük kell, a rendező pedig egy jezsuita inkvizítor kérlelhetetlenségével hajtja végre az ítéletet a váznon. Üzenete egyértelmű: a bűn által korrumpált ember menthetetlen, a bűnös nyugalmat nem lephet, a gonosztevők számára nincs, nem is lehet *szebb holnap*.

SZÁMÜZETÉSBEN

1997. július 1. megrendítő erejű csapás volt Ringo Lam számára: egyetlen éjszaka leforgása alatt veszítette el legfontosabb inspirációs forrását, szakmai szövetségését, valamint filmjei főszereplőjét. Miután Chris Patten brit kormányzó lemondott posztjáról és Károly herceg oldalán hajóra szállt, a Kínai Népköztársaság megbízottja,

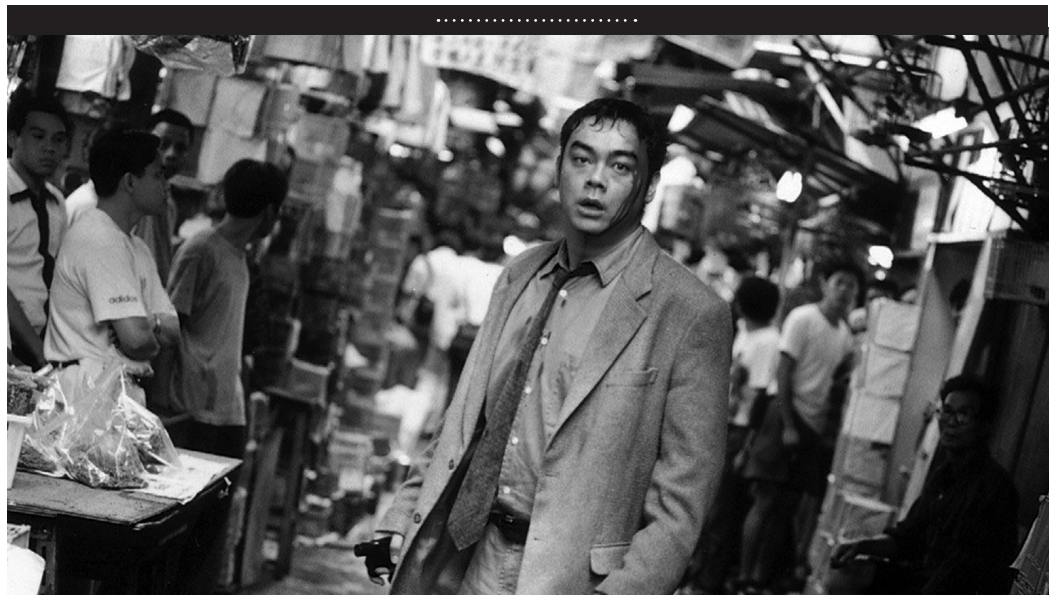
Tung Chee-hwa pedig letette hivatali esküjét, mint a Hongkong Különleges Közigazgatási Régió új főpolgármestere, a városállam sorsa merőben új irányba fordult. Amely irány korántsem volt kívánatos az addig széles nagy kreatív szabadságban tevékenykedő filmrendezők számára, akik egy szigorú kultúrpolitikával kényszerültek szembenézni. Ugyanakkor az új idők új csábítást is hoztak, miután Peking egyértelműen kommunikálta a szakma felé, hogy azok a direktorok, akik elfogadják a megváltozott játékszabályokat, immáron nem egy 8 milliós, hanem egy 1,4 milliárdos piac számára forgathatnak.

„Ettől kezdve már nem lehetett hongkongi filmről beszélni” – nyilatkozta Lam, aki a nyilvánosság előtt is bírálta az Egyesült Királyság kivonulását. Korántsem volt ezzel egyedül, hiszen Hongkong látványos gyarapodását és gazdasági felemelkedését a kommunista rendszer elől menekülő kínaiaknak köszönhetette: a város, amely 1945-ben még mindössze 750 000 lakossal rendelkezett, az 1990-es évekre pedig nyolcmillió metropolisszá vált, nem igazán óhajtott önként megtérni a Kínai Népköztársaság kebelére.

A visszacsatolást követően forgatott még egy gengszterfilmet Simon Yam főszereplésével (*The Suspect*, 1998), illetve egy kevert zsánerű természetfeletti thrillert (*The Victim*, 1999), majd taxit hívott, és becsekkolt a Hongkong Nemzetközi Repülőtérre, ahol a rep-

„Elveszett emberekéről szólnak”

(Ringo Lam: *Teljes készültségben* – Ching Wan Lau)

tér hivatalos szlogenje szerint a „csodálatos utazások kezdődnek”.

Ringo Lam útja az Egyesült Államokba vezetett. A triumvirátus másik két tagja ekkorra már jócskán belakta magát Hollywoodban: John Woo 1993-ban tette át székhelyét a Csendes-óceán túloldalára, Tsui Hark pedig 1997-ben forgatta le amerikai bemutatkozását (*Nyerő páros*), amelyet további munkák követtek. Ringo Lam 1996-ban tett egy gyors kirándulást a nyugati filmiparban Jean-Claude Van Damme felkérésére (*Mindhalál*), majd a hongkongi akciórendezőkkel előszeretettel kollaboráló belga sztár további produkciókra szerződttette őt. Lam még két filmet forgatott (*Replikáns*, 2001; *Maga a pokol*, 2003) a *Véres játék* hanyatló népszerűségű harcművészeivel, amelyeket a nyugati és a keleti közönség egységes érdeklenséggel fogadott. Ezek az amerikai munkák semmiféle jelentőséggel nem bírnak a korábbi mesterművekkel összevetve; Lam iparosként, hozott anyagból dirigálta le mindhárom mozit (forgatókönyvírói kreditet nem kapott), s bár imitt-amott felfedezni kézigyét (CGI helyett fizikai effektek használata, pár jellemző kamerabeállítás), a hollywoodi filmkészítési protokoll számára sem kínált elégséges játékteret.

„Hongkongban, a régi időkben kis költségvetésű filmeket forgattunk. A város teljesen kaotikus volt, a forgalom irányíthatatlan, beleértve az embereket, szóval mit is tehettünk? Kimentünk és forgattunk, ahogy tudnunk. (...) Amikor a *Mindhalál*on dolgoztunk, akkor tanultam meg, hogy az amerikaiak megveszik az egész utcát, kifizetik a boltosokat meg az autókat, a járőrelők irányítva vannak, ugye érti a különbséget?” Lam nem igazán tudott alkalmazkodni ehhez a mikromenedzsmenthez (ez Tsui Harknak sem sikerült, csak John Woo volt képes vitathatatlan sikereket felmutatni), a keleti szemmel nézve nevetségesen rigorózus biztonságtechnikai és szervezeti előírásokhoz. Merőben idegen volt számára a hollywoodi modell, és bár kapott további felkéréseket amerikai producerektől, ezeket a munkákat már következetesen elutasította, és visszavonult a filmezéstől.

„HA MÁR MEGÖLTÉL VALAKIT, SOSEM BÚJHATSZ EL...”

Ringo Lam nyolc év távollét és négy év szakmai hiátust követően, 2007-ben tért vissza Hongkongba. A *Triangle* című

szkeccsfilm ambiciózus produkciónak ígérkezett, de a Johnnie To és Tsui Hark nevét is stáblistán tudó mozi inkább tekinthető három rendezőzszeni baráti lepacsizásának, mintsem klasszisokhoz méltó remeklésnek, dacára a figyelemfelkeltő reklámszlogennek („Három mester – egy mestermű!”). Ezután újabb nyolc év némaság következett, mert bár a pekingi kulturális diplomácia igyekezett reaktiválni a rendezőt, Lam nem állt kötélnek, mivel kortárs maffiadramák helyett történelmi témájú filmeket vártak tőle a producerek: „A kínai cenzúra a kardiográfusokat engedi át a legkönnyebben, és a folyamatosan bővülő kínai piac jelenleg a legfontosabb a hongkongi filmgyártás számára.”

Lam konok következetessége végül eredményre vezetett; nem tudni, miféle alkut kötött a hatóságokkal, de 2015-ben bemutatott visszatérő munkája, a *Vad város* (*Wild City*) alapján igen valószínűtlen, hogy komolyabb kompromisszumot vállalt volna.

A saját forgatókönyvből készült bűnügyi akciófilm visszatérés a gyökerekhez. Nem véletlen, hogy Lam következetesen egy trilógia záróepizódjaként hivatkozott a *Vad városra*, amelyet a *Lángoló város* (1987) és a *Teljes készülségben* (1997) folytatásának szánt. „Ezek a filmek mind Hongkongban játszódnak, a városban elveszett emberekről szólnak. A *Vad város* tematikája a pénz csábítására épül, hogy miként szédíti meg a főhősöket.” Szembeszökő, hogy a korai klasszikusokhoz képest mennyivel rétegzettebb és finomabb narratív technikát alkalmazott: visszatérő munkájában egymásra rétegzett idősíkokból épül fel a cselekmény, több teret, több levegőt kapnak a karakterek, ugyanakkor a film a humort sem nélkülözi. A régivágású akciófilmek rajongói számára különösen imponáló, hogy a digitális képalkotási technológia elképesztő fejlődése teljességgel hidegen hagyta a rendezőt, aki továbbra is ragaszkodott a sebességhez, a tömeghez, a dolgok fizikai mivoltához, ahogy a hagyományos főcímet sem dobta el.

Dacolva a frissen átvett életműdíjak és az egyre nyilvánvalóbb egészségügyi problémák bénító hatásával, Ringo Lam lankadatlan munkakedvvel forgatott tovább, így alig 15 hónappal később sor kerülhetett 25. filmjének premierjére. A *Lángoló égbolt* (*Sky on Fire*, 2016) némiképp zavaros cselekményét (valószínűleg alaposan megvághatták a filmet)

a lélegzetállítón lenyűgöző városkép ellentétélezi, a film igazi sztárja az önálló entitásként létező, hipermodern metropolisz, amely neonfényű keretbe foglalta a hongkongi akciófilm ikonjának életét s munkásságát.

TETTES ÉS ÁLDOZAT

Ringo Lam félelmetesen erős katalógust hagyott hátra, holott karrierje kezdetén a legkevésbé sem kívánt rendezni, pályája végén pedig számos alkalommal fejezte ki vágyát, miszerint szakítani kíván az erőszakos mozikkal. Ifjúkorában színészként próbált boldogulni, de miután bebizonyosodott, hogy legfeljebb a kamera másik oldalán remélhet elismerést, Torontóba költözött és a kanadai filmgyémant hallgatójává vált. Csak 1981-ben tért vissza Hongkongba, és rendezőasszisztensként, majd rendezőként tevékenykedett. Zsánertől függetlenül vállalt felkéréseket, forgatott vígjátékokat és romantikus komédiát, az áttörést az *Őrültküldetés*-sorozat (*Mad Mission*) negyedik részének (*Sose halsz meg kétszer*, 1986) sikere hozta meg számára. Ekkor ajánlotta fel számára a producer, Karl Maka egy szerzői film finanszírozását, Lam pedig végső soron saját zsenialitásának vált áldozatává, midőn nevét mindörökre összekapcsolták a nyers és könyörtelen bűnügyi filmekkel. „A stúdiók azért adnak nekem pénzt, hogy a maffiáról forgassak. Ha akár csak 10 milliót (1,3 millió USD – G.Z.) kérnék egy romantikus filmre, azonnal visszavonnák az ajánlatot.” – panaszkolta egy kései interjúban. Az irányváltás szándéka olyasféle önkritikai gondolkodásra is utalhat, amely nagy rendezők esetében igen ritkán tapasztalható: Lam maga is beláthatta, hogy 15 éves távolléte alatt az akciófilmek világát friss innovációk forgatták fel (gondoljunk csak a thaiföldi és az indonéz mozik hatására), ugyanakkor az aranykorban bevezetett újítások az amerikai mainstream filmgyártás szakmai arzenáljának részévé váltak. Hitét azonban sem a kudarcok, sem a csalódások nem ingathatták meg, a filmbarátok nemzetközi közösségétől pedig imígyen vett búcsút: „Tartsatok ki a jó filmek mellett! Követeljétek ki a jó filmeket! Ha így tesztek, akkor lehetséges lesz jó filmeket forgatni, és a jó filmek sohasem halnak meg!”

Fogadjuk hát meg a 2018. december 29-én halhatatlanná vált rendezőzszeni bölcs intelmét, és ragaszkodjunk a jó filmekhez. •